

نقطه نظر / سرمقاله

خوشنویسی از بستر سنت تا جهان امروز

خوشنویسی سنتی که با پیشینه پیوند معنایی و معنوی با کلام وحی پس از پیامبر(ص) به عنوان انقلاب نگارشی در جهان اسلام تولد و توسعه یافته است، مسیر پر نشیب و فرازی را تا به امروز پیموده که بیشتر در گرو تغییرات و ضرورت‌های سیاسی و اجتماعی در بستر جوامع اسلامی بوده است. از این رو می‌توان گفت، خط و خوشنویسی به مثابه وجودی حیاتمند به عنوان شاخصه‌ای از وضعیت تمدن اسلامی در ادوار مختلف به شمار می‌آید. پیدایش خط کوفی ساده ابتدایی (غیر هندسی) در آغاز شکل‌گیری حکومت اسلامی و توسعه گونه‌های مختلف خطوط کوفی پیچان، مشجر و مزهر در دوران اوج و شکوه تمدن اسلامی گواهی بر این مدعاست. در جوامع اسلامی خوشنویسی سنتی در مواجهه با مدرنیسم با تغییراتی از جمله ورود صنعت چاپ روبرو شد، اما همچنان از رونق نسبی برخوردار بود؛ زیرا خوشنویسی به چندین دلیل، از جمله ارتباط درونی و ذاتی آن با نسخه‌برداری از قرآن کریم و دیوان شاعران و عارفان، کرامت و اصالت خود را حفظ کرده و این نکته، به عنوان نماد مقاومت در برابر هنر غرب به شمار می‌آید. با نهادینه شدن آموزه‌های غربی در آموزش آکادمیک هنر در جوامع اسلامی هنرهای سنتی از جمله خوشنویسی به حاشیه رانده شد که در جریان «هویت‌یابی» و «بازگشت به خویش» با وجه دیگری که در خاورمیانه جنبش هنری «حروفیه» نامیده شده و بر شکل‌گیری جنبش «سقاخانه» در ایران مؤثر افتاد، دوباره به میدان آمد. در این زمان، جامعه خوشنویسان را می‌توان در سه گروه دسته‌بندی کرد؛ نخست گروهی که همچنان به سنت وفادار ماندند و وظیفه خود را حفظ سنت‌های هنری پیشینیان می‌دانستند. گروه دیگری که از سنت‌های خوشنویسی در آثار مدرن به عنوان هویت هنری بهره گرفتند و گروه سوم آن دسته از هنرمندانی است که ماهیت خوشنویسی را با این ایده که «ما گذشته را تقلید نمی‌کنیم بلکه آن را ادامه می‌دهیم»، به نفع زیبایی‌شناسی مدرن، تغییر دادند.

در دهه‌های اخیر، رونق اقتصادی آثار هنرمندان با محوریت خوشنویسی و حرکات خوشنویسانه و مدرن، موجب سوق دادن بخشی از خوشنویسان سنتی به سمت این جریان گردید، به گونه‌ای که از خوشنویسی بیشتر برای انتقال احساسات و اهداف سیاسی، اجتماعی در جهت حفظ مؤلفه‌های بازارهای هنری بهره گرفتند؛ تا آنجا که می‌توان اذعان داشت اغلب هنرمندان در این سال‌ها در پی رسیدن به قالب‌های انحصاری و شخصی، تنزل معانی و صوری آثار خود را به مفاهیم عمیق‌تر جیح دادند. به عبارت دیگر موجب گسست پیوند معنایی خوشنویسی با ادبیات عرفانی شدند. همچنین جشنواره‌ها و رویدادهای هنری که در جهت اعتباربخشی و رونق بازارهای هنری این منطقه، فضای گفتگومانی تازه‌ای را بازتولید کرده بود به صورت هدمند، خود تعیین‌کننده شیوه‌های آفرینشگری شدند، به گونه‌ای که برخی از منتقدین بر این باورند که هنر خاورمیانه بدون آنکه نوع خاصی از هنر باشد، ساخته و پرداخته نوع خاصی از بازار هنر است که توسط سیاست‌های خانه‌های حراج اداره می‌شود. بنابراین امروزه جوامع اسلامی به‌ویژه ایران غالباً با وجوه اشکال خاصی از هنر خوشنویسی مواجه است که نه آن را می‌توان مطابق با سنت و نه در امتداد سنت دانست.

حجت‌الله امانی

گروه نقاشی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس،

تهران، ایران

h_amani@modares.ac.ir

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to journal of Art and Civilization of the Orient. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

امانی، حجت‌الله. (۱۴۰۴). خوشنویسی از بستر سنت تا جهان امروز. مجله هنر و تمدن شرق، ۱۳ (۴۹)، ۵.

DOI: 10.22034/jaco.2025.231033

URL: https://www.jaco-sj.com/article_231033.html?lang=fa

